

B-194-41

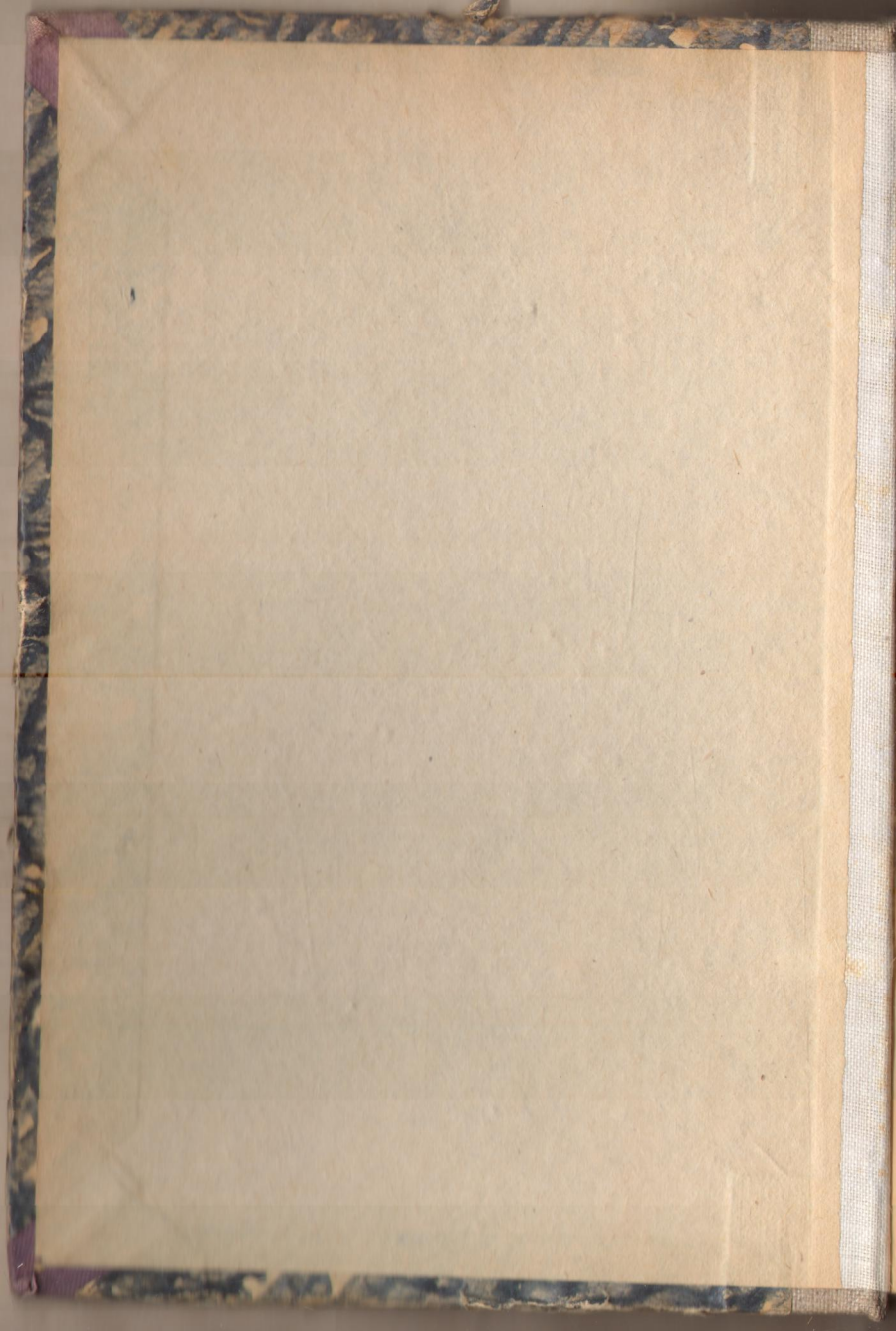
2112592

V.N. Karazin Kharkiv National University

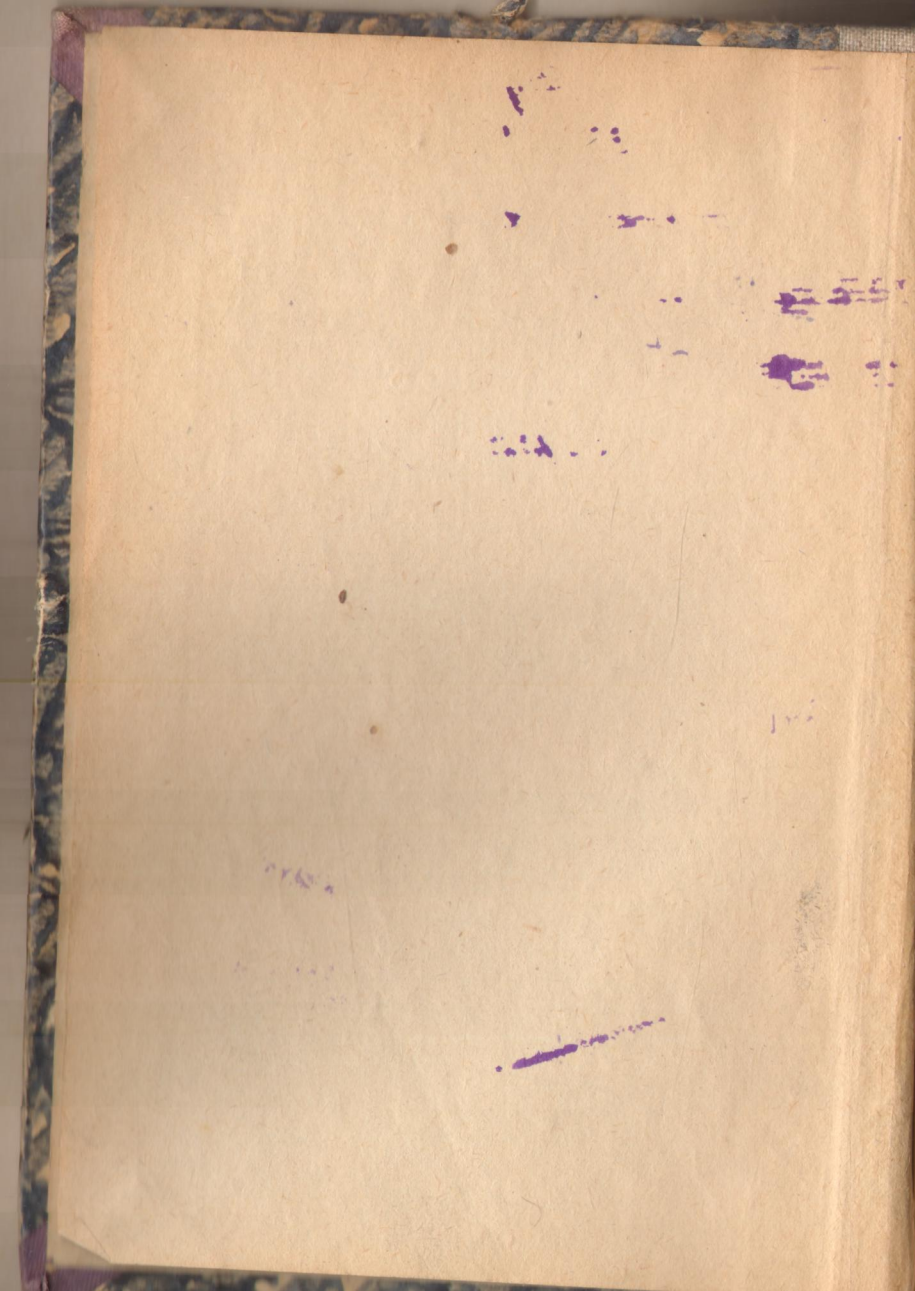

00416874

0

ПР. 1937.

Ч. 52. ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА Ч. 52.

891.79

С. ВАСИЛЬЧЕНКО

В-194Н

НЕДОРОСТОК

Народня юмореска в 4 діях.

Згідно з постановою Вищої Науково-Репертуарної Ради при Відділі Мистецтв Головнополітосвіти Н.К.О. У.С.Р. від 5/VIII-1925 р. за № 895 п'єса до вистави дозволена.

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО
Харків—1925

121

Харків. Урядова Друк.
імени тов. Фрунзе.
Укрголовліт Ч. 16240.
Зам. Ч. 1834. Пр. 10.000.

С
1111

Пріська. Поживеш більше, сама побачиш... (Трохи згодом). Чого це ти, дочко, така не говірка? Я ось до тебе скільки гомоню, а ти все мовчиш. Досить живеш ти в нас, а й досі мов учора привезена. Чи ти і в батька була така?

Марта. Не знаю... Не помічали.

Пріська. Чи не призвичаїлась іще в нас, чи вда-лась вже така осуркувата. Адже-ж ти не каєшся, що пішла до нас, не нарікаєш?

Марта (смутно). Ні.

Пріська. І я так думаю, що гріх було-б тобі й нарікати. А там уже люди починають плескати... (На дворі чути гомін. Пріська мерщій підводить голову й ди-виться у вікно). О... це вже знову витіяв щось той ду-рисвіт. Дращинься та й дращинься з чоловіком; витіє не те, то інше, аби менше робити. (Осміхається). Кинули коси на покіс, та з левади в садок. Думаю: що вони будуть робити, а вони, кателики, заходились боротися в холодочку. На дворі жарко—роблять, щоб тільки швидче до вечора. (Осміхається). За віщо-ж це вони знову завелися?

2.

У хату входять: Недоросток, червоний, жвавий, говорить го-лосно, вимахує руками. За ним, витираючи піт, спокійно йде Юхим.

Недоросток. Еге! Щоб вона була за моя жінка, коли-б не знала моєї вдачі! В мене того немає, як у інших, що поки встане та подумає... В мене має швидко!...

Ю х и м. Ну-ну, побачимо. (Сідає на ослоні й накладає люльку).

Недоросток (насупивши брови). Кхму! (Моргає на Марту; Марта соромливо одхиляє голову).

Юхим. От тобі й „кхму“!... (Спокійно закурює). І нащо-б ото я казав, чого немає? (Передражнює). „В мене жінка муштрована. Тільки оком поведу, одразу вгадає, чого мені треба. Як сім раз не поцілує, не сяду ні снідати, ні обідати.

Пріська (до Юхима). То оце ти підводиш їх цілуватися, чи як? А старий катюго, бач що придумав? Робити—неприбити, а на витребеньки, то тобі й дня мало. Слухай тільки тебе, то ти направиш на стежку.

Юхим. Що до роботи, то казати правду, я поперед людей не хапаюсь. Поздоров, боже, вас, тітко! Я знаю, що ви роботою не морите себе й людей не неволите.

Тимчасом Недоросток моргає й насваряється на Марту. Та соромиться й очима показує на матір, Недоросток стає на місці й щось думає.

Недоросток. Бачиш, Юхиме, ми зайшли трохи не в такий час. Де ти бачив, щоб тут тобі й мати стояла й діти цілуватись заходились! Цього в добрих людей не водиться.

Юхим. Я тебе не неволю,—хочеш цілуйся, хочеш ні. Тільки мене аж серце бере: нащо хвалитися тим, чого не було! (Знову передражнює). „Я як парубкував, то не було того й вечора, щоб мене дівчина не обцілувала! То мені й не в гульню було, як дівчина не поцілує.

Недоросток. Бо таки й цілували! Як вийду, було, на вулицю, та врїжу в скрипочку, так усі й обступлять. До якої хочу, до тієї і йду, і ніч гуляю. Та

ото щоб вона мене не поцілувала? Щоб то я за парубок був!

Юхим (спокійно). Казали люди, як ти ночував із дівчатами.

Недоросток. А як-же я ночував?

Юхим (у бік, більше до Марти). Дівчина спить у хаті на лаві, а він на присьбі під хатою... То чи не крізь стіну й цілувалися з нею?

Недоросток (спалахнувши). Коли-ж це я під хатою в дівчини спав? Ти докажеш?

Приська. Оце уже і я скажу, що ти, Юхиме, казна-що плещеш на чоловіка! Вже й старий, а ще ростеш.

Юхим. Дарма. Нехай я й дурний. Я не кажу, що я там розумний, або багатий. Тільки я люблю правду, нащо брехати?

Недоросток. Так оце я брешу? Кажи, я брешу?

Юхим. Може й не ти: може хто инший бреше в твоїй сорочці.

Недоросток. Так ти бач який: я тобі грядку на картоплю дав, я тобі кулів дві копи подарував—бачу, хата ребрами світить. Я на твоїх дітей зглянувся, що ходять голодні, роти пороззявлявши, та жнив уділив, та ще я й брешу? (Юхим мовчки чмише носом). Та знаєш, що без мене ти з голоду опухнеш! Прийде зима — шапку здіймеш, «чи не можна-б, Максиме Гавриловичу, хмизку набрати в лісі? А до чортової мами, коли я брешу! Ти мені не завдавай брехні, бо не подивлюся, що старий, з хати в шию випру! В мене недовго.

Пріська. Та буде вже. За казна-що, та ще й битись заведетесь.

Недоросток (зневажливо). Ге! Хай-но тільки заведеться! Перш, ніж битися, нехай піде отговіється, та з дітьми попрощається! (До матері). Сьогодні, як боролися, то я як гримнув ним, то аж земля задвигтіла. (Сміється).

Пріська (до Марти). От тобі й невиросток, а воно, парень, цупкеньке собі, нівроку!

Юхим (одвертає голову й махає рукою). Треба казати.

Недоросток. А може скажеш ні? Не поборов? Може знову скажеш, що брешу?

Юхим (уперто махає рукою). Коли-б дійшло справді до діла, то ще хто знає, як воно було-б... А то така думка: чим я маю чоловіка сердити, хай я буду менший. Бо ти сам таки подумай: чи до ладу було-б воно, коли-б хазяїн лежав зісподу, а якийсь там харпак зверху? Не учтиво було-б. Я-ж не який-небудь лобур, щоб не знав цього. А я собі думаю: лежи ти й зверху, а я тобі зісподу натовчу мовчки боки, та й буде з мене! То хіба-ж мало скоштував ти стусанів, по правді признайся?

Недоросток. Того ніхто не бачив, а зверху я таки був. (Іде до дверей).

Юхим (неохоче встає і йде за ним). А проте, Максиме, по твоєму все-ж не вийшло. Хвалився, що поцілує жінка, та й даром. Кажеш, і дівчата цілували, а от жінка на хоче.

Недоросток (підбігає до Марти). Ну, Марто, швидче, хай йому полекша!

Ю х и м. Мене, як полюбить жінка, то й на ярмарку поцілує.

Приська (цікаво). От таки призведе, бузувір.

Недоросток (до Марти). Ну?

Ю х и м. От-же не поцілує.

Приська. Поцілуй уже, дочко, та нехай вони одв'яжуться!

Ю х и м. Не соромся, молодице, в нас така поведінка: чи роблять, чи не роблять, а більше того, що цілуються.

Недоросток. Мерщій, кажу, а то нам ніколи.

Марта (соромлячись витирає губи й стяха цілує).

Недоросток. Раз! Два! Три! Буде. (Повертається до Юхима). А що? Хто тепер дурень? (Регоче).

Приська (сміється). Це й тебе, мабуть, Юхиме, взяла оскома!

Ю х и м (чмише носом). Тепер бачу, хай я й дурак буду. Тільки як хочеш, Максиме, а й тебе ніхто розумним не назове, що ти мене, дурня, послухав, та кинувши роботу, заходився цілуватися з жінкою!

Приська (регоче). Такого брехуна й в ступі не впіймаєш.

Недоросток (сміється). Хай тепер уже вибріхується! (Глянувши у вікно). Ходімо краще снопи скидати, Маруся пшеницю привезла.

Ю х и м (стає помалу). Я піду й снопи скидати, бо я на те й найнявся, щоб робити, а коли хочеш, то й вибрешуся таки. (Виходять із хати. Голоси помалу затихають). „Ну, а коли-б я був тобі сказав: надівай оце, Максиме, свитку, та махай на небеса, то ото-б ти мене й послухав?“.

3.

Пріська. Оце вже будуть косити язиками до вечора. Люблю вражого Юхима: роботи тієї з нього, як кіт наплаче, ну за те хоч набреше за день охоту. (Позіхає). Бач, може-б не поцілувалися сьогодні, так призвів таки кателик. Та чого-ж і не поцілувати такого: инше вдасться губате, або носате, або все лице як стільником візьметься, а він-же чистенький, як півточка. (Павза). Бач, і соромненько було трохи, а все-ж поцілувала. Ну, та це нічого, дочко! Тут ніякий гріх, ніякий стид, коли жінка чоловіка цілує. Аби добрий лад був! Він, казати правду, любить пожартувати: змалечку він у мене пустунчик був, то ти на те не вважай. Чи так, чи не так, хай буде по його, не супереч йому! А то я тобі скажу, що він таки й упертенький, парень, буває. Часом, як вчепиться за що, то як на пень з'їде... Було якось. (Сміється). І досі того не забуду. Було йому годочків із десять, або з вісім. Приходить на кутю батюшка з молитвою...

4.

Маруся. Мамо! Та ви чуєте, чи ні... одосить гукаю... (Приглядається до матері). Еге... та в мами животик заболів...

Пріська (з докором). Е-е... Смієшся, катівко, а тут справді спину не зігну...

Маруся. Коли-б оце яку брехеньку послухати, то зараз-би й полегшало. Еге, мамо?

Пріська (скривившись). І ніякий враг не вірить... Думають, що мати робити не хоче... ледача мати, прикидається недужою... Не бачить, що тут здоровля

того давно кат має. Повірять тільки, як колись дуба дасть мати.

Маруся (перебиває). Ось, годі, мамо, а то ви будете тут плакатись, а в городі чийсь свині вбілють ваше полотенце.

Пріська (схоплюється як опечена). Моя матінко! А щоб вже ви йому й головою понакладали! (Хватає з-під печи ожево й біжить із хати).

5.

Маруся (сміється). Бач, як одужали швидко! (Витирає піт). До вечора, мабуть, зовсім спечуся... Коли-б уже швидче сонечко заходило... (Жартом приспівує).

Зменши, боже, денька,

Що я молоденька.

Прибав, боже, ночі

На мої карі очі...

(Позіхає). Чи ти знаєш, Марто, що я сеї ночі й очей не закривала? З самого досвітку хожу та плутаюся, як п'яна. Не піддаюся, вергаю снопами, як віхтями, а тільки стану, знову очі злипаються. На силу про-чумалась, а слухай, пак Марто, мати вчора не чули, як я в хату верталася?

Марта (привітно). Ніхто й не поворухнувся! Я встала тихесенько-тихесенько... Ти як приходиш пізно, то тільки пошкрябай у напільне вікно: я чутко сплю, то зараз і почую.

Маруся. Хто його вигадав—спати влітку в хаті: святе діло—в садочку, та й під вишеньками, а щоб була розмовонька всю ніч з парубками... (Обнімає Марту, жартує).

Марта (веселішає, осміхається). Або ще краще, як у тій пісні співають, що каже:

Ой ти ляжеш од комори,
А я од обори:
Та й будемо придивлятись,
Які в кого брови...

Маруся. О... так іще краще. (Приглядається до Марти). Слухай, Марто! Кажуть, що дома ти була така весела та співуча...

Марта (зітхає). Е... моє вже минулося... Одгуляла своє...

Маруся (пригадує). А чи правда, Марто, що ти в своєму селі всіх парубків боролася?

Марта (соромиться). Та... дурощі...

Маруся. І шапки з парубків знімала? Дружки хвалилися, що ніби прийшло до вас у ночі троє парубків у сад по груші, а ти їх застукала, та й поздіймала з усіх шапки. А вони будьто давай прохати: тітко, оддайте, більш не будемо! (Сміється). Правда?

Марта. Люди накажуть... (Сміється).

Маруся. А хіба не було цього?

Марта. Було так не троє, а тільки двоє. Та й парубки там такі... хлопчаки.

Маруся. А з хлопцями боролася?

Марта (зітхає). Забула вже... (Привітно). Розкажи мені краще, як учора на колодках гулялося... Я довго-довго не спала з вечора, та слухала, як у вас співають... Гарно так... (Зітхає).

Маруся. То ти думаєш, я вчора на колодках гуляла? Не тобі кажучи, із своїм зателепою цілісіньку

ніч просиділа.. Еге, вже й пригортати навчився.
(Сміється).

Марта. Сватать, може, буде...

Маруся (подумавши. Певно). Буде! Так після Покрови... (Зітхає). Треба вже сподіватись...

Марта. Мабуть, шкода буде дівування забувати?

Маруся. Ох, сестрице! Як корова-ж ревтиму!.. Як подумаю... (Заплющує очі, мрійно). Не знаю, що воно й буде. (Рішуче). Водою будуть одливати.

Марта (смутно). Розплетуть косу. (Гладить Марусі косу). Надінуть на голову коробку, волю дівочу закажуть, світ зав'яжуть... на віки...

Маруся. А зав'яжуть... (Зітхає). А ти, Марто, не привикла іще в нас, журишся!

Марта. Привикла... (Одхиляється й крадькома скидає сльозу).

Маруся (жадує). А чого-ж ото плакати?

Марта. Та то я око запорошила...

Маруся. Де-ж око? (Легідно бере її за голову й придивляється). Бач сльози! Бачу я, Марто, що нудишся ти в нас, а чого, не признаєшся.

Марта. За доміркою скучила.

Маруся. То чого-ж, діждемо неділі, поїдеш одвідаєш... Тільки в тебе щось инше на душі та мовчиш.

Марта (втирає сльозу). Сказала-б я тобі, сестро, всю правду, тільки ти, може, будеш сміятись з мене дурної...

Маруся. А що таке? (Цікавиться).

Марта (вагається). Не знаю, як і почати... На кого й жалітись, сама не знаю... (Думає, далі махає рукою). Ех,

коли-б знаття, що воно так ведеться замужем, до віку-б не йшла.

Маруся (присовується ближче). Та що-ж таке, чом-же ти не кажеш? Ти мене не бійся, Марто, я нікому не скажу.

Марта. Трудно мені з Максимом, а найбільше, як останемось на одинці. І нащо воно таке заведено— й сама не знаю... А розпитати кого-небудь, не на-смію... (Подумавши, соромливо). Накрие оце з головою ліжником, та й почне підкурювати тютюном. „Це, каже, од нечистого духа“. Накадить, що й дихати не можна... Чхаєш-чхаєш, та так стане погано, що аж плакати почну.

Маруся. Таке... (Дивуючись).

Марта. Це, каже, скрізь так ведеться, привикай. Помітив, бач, що я того проклятого тютюнища й духу не люблю, зараз чхатъ починаю. А то ще реп'яхів у постіль понакидає.

Маруся. Та й нащо?

Марта. Каже, ніби годиться так... Та хіба тільки це? Чого тільки не бувало. Опівночі, бувало, розбудить, та й почне: давай, каже, хто кого зіпхне з полу. Обіпреться ногами об стіну та й випре мене до-долу. Тоді сам ляже поперек постелі, ноги й руки розкидає, а мені велить стояти на ногах. То я так і проплачу цілу ніч, стоячи біля постелі...

Маруся. Та то він вигадує, махамет! Він змалку в нас жирований.

Марта. Каже, це ще не все, подожди, що далі буде!

Маруся. От-же, їй богу, все бреше, шибеникі!

211259
199
me
(Голос Пріськи на дворі). Максиме! Воно іще малю-
сеньке... спинку зламиш... ізлізь.

Маруся. Похвалися матері, хай його пристрамлять.

Марта. Бо-храни! І ти не згадуй, і я мовчатиму!

Маруся (думає). Зажди. А дай, я випитаю в Юхи-
михи. (Іде з хати). Це коли-б справді так велося, то
нехай-би його кат спарив, щоб я коли пішла заміж...
(Пішла).

Пріська (чути на дворі). Марусе, куди це ти летиш
ось вернися в хату, щось казатиму!

Маруся. Ніколи!

6.

Пріська (входить у хату з переломленим ожевом,
стогне). Таке тобі, парень, ожево було: ще-б жило
та й жило, так за тими клятими свиньми достояло...
(Кидає куски під піч, йде до лави). Ох... і нащо його
старому на світі жити... (Лягає й ворочається). Куди
вона помчалась?

Марта. До Юхимихи, чи що...

Пріська. І в кого воно вдалося таке, літає, як
вітер. То за гульнею, то за роботою — і в хаті не
всидить... Не побачиш його ніколи, не поговориш до
ладу... Ох, душно-ж мені, душно й сама не знаю, щоб
і робила... Сядеш, не сидиться, ляжеш, не лежиться...
(Стогне). А ну, приляжу на полу, може там буде
краще... (Бере свитку й переходить стогнуучи до полу, лягає).
Знов мов цуркою починає крутить... (Заплющує очі,
далі розплющує знов). Ні, мабуть, не засну таки... Хай
його морока не знає, що воно таке; так ніби й в сон
клонить, а приляжеш, станеш дрімати, немов який

дідько лоскотать тебе починає... Ніяк не влежиш... (Заплющує очі знову, але не на довго; сама собі регоче, здержуючись). Цей... як його... Мошко, хай-би він сказився... Попустив лахміття, волоче, на дощ мабуть... Кажу: чи не пораяв-би ти, Мошку, чого-небудь мені, щоб спина не боліла? А він сміється, бісів Мошко, каже: тра-ка вам, Прісько, бігати більше. — Коли-б, кажу, який дідько гонився, то може й побігла-б! Чи не поженешся хоч ти, Мошку? А він підходить до тину, та вже й женихатись починає: ви, каже, вдова, а я удівець, дітей малих немаємо: будемо сидіти собі в крамниці, в холодочку. А я й питаю: а хто-ж буде, Мошку, нас вінчати, чи ваш рабин, чи наш батюшка...

7.

Недоросток (вбігає в хату вмитий, вода стікає з лиця, махає руками, бігає по хаті). Марто! Давай рушник! Швидче! (Марта дістає рушник). Та швидче-ж, а то за сорочку течє!

Пріська. Так чуєш, Максиме, яке діло...

Максим. Нема коли слухати мені ваші бали. Геть чисто шию спекло, а Юхим зовсім язика вивалив... Буде знати, як зо мною робити!.. (Біжить вистрибом із хати).

Пріська (стогне). Максиме, та ти-ж хазяїн дому! Хоч-би ти спитав про матір, що їй такє! А то немов і думки про неї немає нікому, немов ніхто й не бачить.

Максим (повертається). А хіба що?

Пріська. Не бачиш що? Може до вечора дуба дам! Вигодувала, виляльчила всіх, а як повиростали,

то й покинули матір, забули... Нікому нема діла до неї.

Недоросток. Так що-ж вам таке, мамо? (Стурбовано). Може таке, що за попом збігати?

Пріська. Ти вже мерщій за попом!.. Аби швидче на кладовище одтирить матір! Підожди ще, як житимеш без матері! Може не раз доведеться пожаліти, та буде пізно..

Недоросток (підходить жаліючи). Мамо!. Що-ж у вас болить?

Пріська. Ох, під груди підпирає, мов колом... Розколоти, сину, попілу та соли, кажуть, помагає.

Недоросток. От нещастя... (Дістає чарку, порасться. Стурбовано). Мамо, що це ви собі надумали? Посиротить нас хочете? (Вибігає в сіни, хлюпоцється).

Пріська. Ох... (Повіхає). Ти-б хоч-би заспівала, або що. А то чогось так нудно в хаті, а ти ще мовчиш. (Марта весь час, не одриваючись од роботи, приглядається й прислухається).

Марта. Чогось не здумаю ні однієї пісні. Чи попозабувала, чи хто його знає...

Пріська. Ото-ж, прости господи, яка-ж ти безлюдькувата.

Недоросток (вертається. Пріська знову починає стогнати). Пийте-ж, мамо, та всю зразу, щоб на дні нічого не оставалось.

Пріська. Ох... То, кажеш, сину, воно помагає?

Недоросток. Та хто-ж його знає: адже кажуть люди.

Пріська. Та люди накажуть, а хто його знає, яке воно... Так ти, сину, радиш випити?

Недоросток. Люди-ж п'ють, та й нічого їм не робиться з того; ще й помагає. (Підносить).

Пріська (неймовірно). Е-ге... Ти так кажеш, а може воно таке, що й у рот його не можна взяти. А ну, візьми, сину, на язик, скуштуй, яке воно.

Недоросток. Ото-ж які-бо ви боязкі. (Куштує). Ну от... (Скривився й спльовує).

Пріська. То ото таке добре? Бач, який песиголовець, чим хотів матір напоїти! Може хотів якомога швидче на той світ спровадити? (Недоросток дивиться на неї, лупає очима). Вилий його в помийницю к лихій годині! (Регоче).

Недоросток. Так оце ви такі хворі? А старі! А гладкі! Тільки й живете на вигадках, та од роботи одриваєте.

Пріська (безсило регоче). Ох, ти-ж мій роботяжечка.

Недоросток. Ну, підождіть, я вас колись не так підведу, це вам не минеться. (Становить чарку на вікно й хоче виходити).

Пріська (пересміявшись). Ось зажди, Максиме!

Недоросток. Чого?

Пріська (таємничо моргає). Іди лишень сюди!

Недоросток. Ну? (Підходить).

Пріська (киває у вікно, сміється). А гукни лишень на того брехуна! Що це хіба тільки йому й сміятися над нами?

Недоросток (догадавшись, весело регоче; вибігає з хати. Чути). Юхиме, агов Юхиме! А йди на часинку в хату!

Пріська (до Марти, яка сидить уже за іншою якоюсь роботою). Охе-хо... А ти, дочко, дивишся, та й думаєш собі: ну й робітнички-ж позбиралися. (Марта мнеться, не знаючи, що казати). Та яка вже воно там робота в таку спеку! Все одно день на баглаї піде.

Недоросток (вбігає). Треба, мамо, в пляшку вилити, щоб зручніш було частувати! (Переливає з чарки в пляшку). Ось я ще соли підсиплю. (Радіє).

Пріська (жваво). Перцю, сину, перцю підсип! Хай йому в носі пошпигає, брехунові! (Недоросток мерщій сипле перець у пляшечку).

8.

Ю х и м (входить). Ну й парить, як у пеклі! Збирається на дощ.

Недоросток (поважно наливає чарку). На, випий, Юхиме, чарку, щоб краще косилося. А то, бачу, ти зовсім пристав.

Ю х и м. Воно, кажуть косить-би косив, коли-б який дідько косу носив... (Втирає руки, піт на лобі, бере чарку). Що воно, моченуха яка? (Дивиться на чарку).

Недоросток. Перцівка.

Ю х и м. Оце по хазяйському. Дай-же, боже, та не вменшай, боже... (До Марти). Дай вам, боже, хазяєчко, двоє разом. (Переждавши.) Щастя й здоровля. (Марта осміхаючись, одвертається). Е... горда у вас господиня— й привітатись не хоче! (Далі непевно позирає на чарку, відразу підводить голову, прислухається, перемінює мову). Що воно, гримить уже? Гм... (Становить чарку на стіл). Глянув оце я на Марту та на тебе, та й згадав, що казав Мошко.

Пріська (нетерпляче). Та пий швидче, а тоді вже будеш брехати.

Юхим. Ні, спершу розкажу, а то ще забуду. Гомонимо яось біля Мошка: я, Микола Литвин, та ще де-кілька людців. Микола й починає: як воно отой Максим із жінкою б'ється, коли він і до плеча не достане. А Мошко й каже...

Недоросток (перебиває). Чорти-батька зна, що ти й мелеш! Кому воно потрібне. Пий, коли дають, а про те ми вже чули.

Юхим. Щось мені не йде сьогодні чарка: хай уже ти сам вип'єш її до обіду, а все-ж докажу до краю.

Пріська (хитає головою). Такого впіймаєш...

Недоросток. А не хочеш—прохати не будемо. Ходім!

Пріська. Та підожди. Все одно, дощ знаходить, косити не будете... (до Юхима). Ну-ну, так що каже Мошко?

Недоросток. Та він вам накаже: хіба не знаєте брехуна!

Юхим. А Мошко й каже: коли йому треба побитися з жінкою, то він вилізе на лавку, та й кличе: а йди, каже, серце, Марто, я тебе поцілую! Тільки Марта підійде, то він її за косу цап!—та й повисне. (Всі сміються).

Недоросток (докоряє). А безстрамнику, гріх-же брехати! На тім світі чорти за язик обценьками тягнутимуть!

Пріська (регоче). А, бедай ти скис! Ото-ж таке й витіє й виплете.

Недоросток. Мамо! Та їй-же богу, він бреше! Ніколи не було цього!

Приська (була змовкла, далі з більшою силою починає реготати, одмахуючись рукою од Недоростка). Це, виходить на те, що вчепиться в косу, як реп'ях, та й... (Регоче). Бовтається. (Регоче).

Недоросток (докірливо). Мамо, і ото ви ймете йому віри? Хіба-ж вам не видно, що ми врівні з Мартою!

Юхим. А ну-ж поставіться рядком, щоб було видно!

Недоросток (зі-зла). Я тебе як стану, то за дев'ятьми ворітьми кавкнеш.

Юхим. Бо знаєш, що доведеться ослончик підставляти! Чого-ж сердитись—становись, коли врівні! (Недоросток на хвилину спиняється, думає).

Приська. Коли на те пішло, становись, сину, під аршин! (Сміється).

9.

Маруся (до Недоростка). Ну, то як, Максиме, треба викурювати нечистого духа, щоб до жінки не приступав? (Всі змовкають, цікавляться. Недоросток лупає очима, одступає).

Юхим. О, це вже щось новеньке!..

Приська. Кажи, дочко, будемо слухати!

Маруся. А безстрамнику! Сказати людям, то засміють! (До матері). Яку моду завів із жиру...

Недоросток (зразу починає кричати, щоб заглушити Марусю). Годі! Годі! Годі! Чого там язика розпускати!

Маруся. Понакидає реп'яхів у постіль...

Недоросток (бігає по хаті, голосно). Що це мені за нещастя, хоч із дому тікай! Це вже не вільно мені в своїй хаті жити? Хто мені тут укаже, я хазяїн! (Маруся намагається розказувати, за Недоростком її слів не чути).

Маруся. Бач, стидно тепер! Ні, все-ж розкажу! (Сміючись, ближче підходить до матері).

(Недоросток хапає горщик і біє).

Маруся (повернувшись). Головою!

Пріська. Максиме, навісний! Новісінський горщик—взяв та й ізвів. Он-же битенький стоїть, ну й добивав-би його!

Недоросток. Все поб'ю, порубаю! (До Марти). Одчиняй мені зараз скриню! Давай сокиру! (Нападається на Марту). Ти на кого ото славу пускаєш? На кого набріхуєш? Ось я тебе повчу, як треба чоловіка шанувати! (Достає з-під полу віжки, замотує, щоб можна було бити).

Маруся. Е, ні! Цього вже не буде, не дам! (Заступає Марту).

Недоросток (увесь час забігає, щоб ударити Марту, Маруся захищає, Марта стоїть, зажурившись). Я не подивлюся, що ти велика! Я тебе навчу, як чоловікові годити! Інша жінка, що було чи небуло, перемовчала-б, а ти сама рознесеш, щоб усе село знало?

(Пріська і Юхим спиняють його).

Юхим. Та що це ти, Максиме, жарту не знаєш? За що бити?

Пріська. О.. Максиме! При чужому чоловікові ще й бійку заведеш? Так-же не годиться!

Недоросток (не слухає). Може не знаю, що ти думаєш про мене? Чого не говориш до мене? Все знаю: думає—чоловік недорослий, дурний! Та як візьму я тебе, дорослу, в руки, то ти будеш мене знати! Я тебе навчу говорити! Еге, забувай батькові норови, мої бери! Бо я з тебе... (Перед тим у хаті стемніло. Гримить грім. Недоросток відразу змовкає. Трохи згодом). Та я тобі... (Гримить дужче, Недоросток прожогом тікає на піч). Світить лампадку! Закривайте верх. (Сміх. Недоросток висуває голову із-за коміна). Смієшся? (Нахваляється). Смійся, смійся! Засмієшся ти в мене на кутні. Ти думаєш, що всі дурні, тільки ти приїхала сюди... (Б'є дуже грім, в хаті брязчать вікна, посуд. Недоросток ховається. Сміх).

Як ударив грім, в хаті починається рухання: зачиняють вікна. Хтось біжить закривати верх. Чути голоси. „Біжи, мерщій поздіймай одежу!—А як полотно!—Коней розпрягли?“ і т. инш. У вікно січе дощ.

Пріська. Слава тобі господи! Гарний дощик, грімовесенький, аж од серця одлягло.

Лиця веселі, радісні. На Недоростка менше звертають уваги. Хтось вносить жмут одежі.

З а в і с а.

Дія II.

Та-ж хата, прибрана по святковому. На стінах—рушники, килими. На печі—Недоросток; видно тільки його голову. Долі стоїть Марта, одягнута в дорогу.

1.

Недоросток. Іще оцю, як одгадаєш, тоді буду одягатись: «півень каже: кудкудак, курка каже: так». А ну?

Марта (здвигує плечима). Не знаю.

Недоросток. Бо дурна. От велика, а дурна. (Показує рукою). Кишок нема в голові.

Марта. Коли-ж не в голові воно мені: коні стоять давно запряжені.

Недоросток. Нема чого нам поспішатись, адже за шию не ллє?

Марта. Мати будуть клопотатись, вони-ж сподіваються нас на обід, коли то ми доїдемо такий світ?

Недоросток. Нехай і мати підожде, нічого їй не станеться. Ну, так не одгадаєш?

Марта (думає). Не знаю.

Недоросток. Що то воно—баба. Нічого воно тобі не знає, як оте наше руде теля. Неграмотне, недруковане, немуштроване. Слухай сюди: (пояснює) півень—це чоловік сердитий, а курка—жінка. Чоловік

її розходився: давай їсти, давай їсти! А жінка каже: а чортового батька! Бач тут треба мізкувати. Коли-б оце тобі вліпив в долоню з десяток лінійок, як бувало наш дяк сипле, тоді-б у голові в тебе швидче колеса повертались... Ох, мабуть, доведеться таки ставити тебе на гречку. Треба. Нічого не вдієш. Хоч сором, хоч ні—бери коцюбу, становись. (Марта огинається, осміхаючись). Становись, становись, коли заробила! А то: от-же їй-богу, не поїдемо до тещи!

Марта (осміхаючись бере коцюбу, стає на коліна). Ну, добре—нехай я постою, а ти-ж уже не гайся, злазь із печі, та одягайся.

Недоросток. Бач: у людей, буває, удається й маленьке, та розумненьке, шустреньке, а тебе вигнало, як сьому верству, а ти й за малого не справишся! Ну й сором: ото, бувши отакою великою, стояти на колінах?

Марта (осміхається). Коли-ж я така дурна вродилася!

Недоросток. Ох, біда мені з тобою... Ну, нема вже чого робити... будемо їхати... Так, кажеш, коні запряжені?

Марта. Давно вже.

Недоросток. Нагодовані, напоєні?

Марта. А як-же.

Недоросток. То виймай мені білу сорочку, та доставай одержу.

Марта. Сорочка лежить на коміні,—я ще з вечора поклала. А одержу зараз доставу. (Достав Нedorосткову празникову одержу).

Недоросток. Де-ж та сорочка?! (Зразу). Ні єсть...
(Щось бурчить собі, далі приспівує).

Що уже той їжак
Та й у хату заліз:
Тікай, тікай чоловіче,
Бо їжак тебе ззість...

В мене, жінко, басок таки єсть... треба буде колись на крилас піти... (Репетує). Що це за сорочка!—Яку оце ти мені сорочку даєш? (Сорочка летить із печі додолу). Ти мені не давай парубоцької сорочки...

Марта (лагідно). А я-ж думаю, що вишивана буде краща! (Дістає вишу).

Недоросток. Що ти тямиш там! Підеш між люди в парубоцькій сорочці, скажуть: чоловік не чоловік, парубок не парубок—блязень якийсь. (Бере другу). Ну, оце така. І коли вже ти мою вдачу переймеш. На иншу, то вже давно були-б ми в дорозі, а через тебе до обіда догаємось.

Марта. Так навчи мене, що мені робити, щоб тобі догодити!

Недоросток. Догадайся! Подумай трохи, та й догадай...

2.

Маруся. То це ви ще дома? Коли-ж ви в ката доїдете—хіба на ніч? (Марта знижує плечима). А де-ж Максим? (Марта мовчить). І матері немає... Де-ж мати?

Марта. Повезли масло та сир у місто.

Маруся. Максим з ними?

Недоросток (з печі). А я чого там не бачив!

Маруся (дивуючись). Моя ненько!—То оце він і досі з печі не злавив? Слухай, бицмане, що це ти собі думаєш? Вже-ж люди з церкви йдуть! Коли думка їхати, то доки його збиратися? Будеш лагодитись, поки й ніч зайде?

Недоросток. Нехай одгадає, чого мені треба—зараз буду одягатися.

Маруся (дивуючись). Жила й не бачила такого чоловіка! (Озирається навкруги, хапає кухоль з водою й вилазить на припічок). Ось може я одгадаю, чого тобі треба. (Лле водою на нього).

Недоросток (здіймає галає). Навіжена! Навісна! Макоцвітна!—Годі, скажена! (Зіскакує з печі).

Маруся. А чи так тебе прохати! (Сміється). А ти, Марто, й досі не догадалася! Бувши тобою, я-б давно стягла його з печі, хоч кочергою.

Недоросток (втирає лице й ший). Ну, скажи, чи єсть оце у тебе толк—лити холодну воду за ший? Ти-ж бачиш, що я розпарився, то-ж застудитись можна! Горя на віки дістати! Що це тобі—іграшки?

Маруся. Ой, леле! Гляди, щоб не застудився! Доки-ж із тобою панькатись? Патякає, морочить голову!

Недоросток. А може я зовсім не хочу їхати, що ти мені зробиш? Не хочу та й уже! (Насуплює брови). Марто! іди розпрягай коні. Он завтра, поки стоїть на годині, треба сіно згребти. Знаєш, кажуть: що хто гостей шукає, той штани латає. Ну, іди-ж, чого огинаєшся? (Марта, осмутнівши, вийшла. Недоросток поважно прохожає по хаті).

Маруся (киває головою). Так оце в тебе такий толк у голові?

Недоросток. Я хазяїн тут, що хочу, те й роблю!

Маруся. Як хазяїн, то запряжи жінку у воза, та й у поле їдь. Радий, що плоха вдалася!

Недоросток. Як буде треба, то й запряжу.

Маруся (докірливо). Шибенику, сестру-ж маєш! Добре буде тобі слухати, як і мені доведеться отак поневірятись у чужій сем'ї?

Недоросток. Не зароблятимеш, та добра будеш, то й тобі буде добре!

Маруся. А чим-же тобі не добра Марта? Що всім годить та робить, як сірий віл? Що слова нікому накриво не скаже? А ти такий добрий до неї, що молодиця й досі боїться сісти, слово сказати. Ходить, як риба в'яла. Хоч-би людей пострамивсь! Ти думаєш, люди нічого не бачать? Все бачать! Побачиш: обсміють, обплюють, одцураються, що й на вулицю буде вийти сором.

Недоросток. Що ти мені допікаєш, що ти мене докоряєш? Що мені люди, я сам собі хазяїн, та й край!

Маруся. Ну, а ото добре буде, як через вас із матір'ю, та й мене люди обминатимуть, як сидітиму тобі на шиї до сіди-коси? Скажуть, всі одного заводу! От-же сама буду страмити вас перед людьми, щоб не думали, що і я вашого розуму! Ви думаєте, як вам із матір'ю не треба людей, так і всім? Мені з вами вік не жити! (Жвавіще). Та ти думаєш, довго

оце вона буде все на собі переносити? Роздивиться добре на вас, та й покине! Я її вже по очах бачу. Ось поназдивишся! Та й дурна-б була, як-би не покинула!...

Недоросток (сприглядається до Марусі). Бач, яка добра! То оце ти будеш судити мене перед людьми?

Маруся. Не судитиму, правду казатиму, не буду покривати!

Недоросток. І Марту будеш проти мене насоружати? Будеш намовляти, щоб не любила мене та кидала?—Добре!..

Маруся. ...же її сам насоружив. Ти думаєш—любитиме тебе, отакого вітра? За що? Ось коли-б покинула хоч на рік, може-б порозумнішав.

Недоросток (думає, далі вразу). Бач, як налякала! Хай кидає й ворота сам одчиню! (Свистить і показує рукою, далі вискакує вразу на піл і сідає з розмаху на подушки, виспівує).

А що вже той їжак,
Та й до печі приліз:
Тікай-тікай, чоловіче,
Бо їжак тебе ззість...

Маруся. Розпестила змалку, то й жирує раз-у-раз, як теля в Спасівку. (Докоряє). Ну й чого-б ото я басував по подушках? Немає тобі в хаті иншого місця сісти?

Недоросток. Ніхто мені не вкаже: господар, як чиряк, де схоче, там і сяде. (Перекидається). Гоп... «а що вже той їжак»...

Маруся. А щоб уже тобі отой їжак, та на язык!
(Недоросток дразниться).

Маруся. Ой.. господи! (Швиденько бере води в кухоль і біжить до Недоростка. Той зразу схоплюється, стає на полу в куток, галасує, зчиняють бучу).

4.

Пріська (з вузлами). А ви, діточки, знову гризетесь? І що воно за знак, тільки зійшлися до купи, так і завелися, так і збили бучу.

Недоросток (підбігає зразу до матері, скаржиться). Мамо, оця навісна дівка хоче намовляти Марту, щоб покинула нас!

Пріська (докірливо). О-о... на що-ж, дочко, таке робити? Не то, щоб на лад зводила, а ти сварити їх збираєшся!

Маруся. Не сварю я їх мамо, сам він доведе молодицю, що покине. Ще-ж у досвіта виражались їхати, та бачте, як поїхали? Ото-ж і досі морочить голову, та варить воду з молодиці... Хіба-ж у добрих людей, мамо, так ведеться?

Недоросток. Може нам пожартувати хотілося, що тобі до того?

Пріська. Облиш, дочко! Хай собі живуть, як знають: це їхнє діло! Хай собі жартують, на те молоді!

Маруся. Мамо, дурні це жарти, коли од їх сльози! А ви замість того, щоб спинити його, ще потураєте йому! Доки ви будете пеститись із ним, як із дитиною? Панькаєтесь, мантуликами годуєте, гостинцями...

Пріська (дивується зразу, далі соромливо осміхається). Мм... таке й придумаєш-же! Жонатому чоловікові гостинці-б носила з базару!...

Маруся. Може скажете—не було цього—не приносили базарних пиріжечків, не ходили самі медку еколупати?

Пріська. Та ось годі—не витівай бо-зна чого! Почують люди, то ще й сміятись будуть, хіба мало й так усяких брехень ходять про нього!

Маруся. Ще й не все знають... Коли-б про все довідались, то й проходу-б не давали. (Насварюється на Недоростка, виходячи з хати). Була-б я тобі жінка, я-б тебе навчила попередок давати! Ох, я-б пошанувала—скуштував-би ти в мене оттого меду, що ворота підпирають. (Виходить осміхаючись).

5.

Недоросток (у слід Марусі). Ти в нас розумовська—знаємо. (До матері). Коли-б вже швидче забирали її од нас, щоб менше того клопоту, хай-би там гризла комусь голову.

Пріська (роздягається, вилазить на під з ногами, розв'язує до вікна вузлик). Ця за себе одстоїть, вже не Мартиної вдачі... (Іншим голосом, пестливо). А йди лишень, Максимко, сюди-и...

Недоросток. А що там?

Пріська. Та цить, а то почує ота свекруха то й сорому не обберемося!

Недоросток. (підбігає до полу й навшпиньках зазирає через плече матері. Радю). Го-го-го! Горіхи, та й ще смажені! (Підскакує).

Пріська (докірливо, соромливо спиняє його). Та ось цить... не так голосно... (Розказує). Як нарештє виставив вражий крамар на вікні повнісенський ящик.

Побачила, то так забажалося, що аж ніби занудило. Та й не витерпіла таки, зачиркала десяток крашанок.

Недоросток (тимчасом хватає один горіх, гризе). Гм... Ай добрі-ж! (Хватає з узла в обидві жмені, сипле собі в шапку).

Пріська (докірливо). То оце ти всі собі й захопив? Бач, який добрий! А матері, катюго, нічого й не оставив?

Недоросток. А вам нащо? У вас-же зубів, казали, немає... Ну нате й вам... (Одсипає назад).

Пріська. Та хоч пеньками може розкушу, скільки небудь... висип, сину, в приставочку, та й будемо кусати вкупі.

Недоросток (подумавши). Як пани, мамо?

Пріська. Еге-ж, сину, як пани. (Горіхи Недоросток пересипає в приставку; гризуть, розмовляючи).

Пріська. Та чого-ж це ти, сину, справді... не поїхав до теши? Передумав, чи як?

Недоросток. Поїхати поїдемо, тільки нехай перше промнеться ота доросла. Кат її не візьме, як запряже і вдруге. Я її привчу таки говорити до чоловіка. А то що воно за жінка? Миркне слово-двоє та й мовчить.

Пріська. Таки й правді морока його знає, що воно за молодиця: і робить, і шанується, а все якимсь вовком позирає, як чуже. І не розбереш: чи воно таке плохе, чи дурне, чи потайне. А иноді, як поведе тим оком, то так мені й здається, що вона, сину, сміється з нас. Ти її, Максиме, справді-б трошки повчив, чи не повеселішала-б та не стала-б говорити.

Недоросток. Підождіть ти, то говорити, аби я баяк шовкова: й говоритиме, спіє! (Марта знижує плечима) ти буде! (Дивиться у вікно). У Сіла на присьбі, надулася, я Маго, то ото ти й справді рідненька! Коні! І що ти за жінка, що й по... не можна з тобою! Коли їхати, то буд... а то й справді буде пізно... (До матері засміялась, зраділа... (Сам починає одягатись, синю чумарку, дістає пояс, велику як у старих, пов... людей шапку).

Приська. Ото вже наж... матері, скаже: й такі й отакі. Осудить, об... нас, сину, як Хому в ярмарку!

Недоросток. Хе... а я-ж де буду? Я не подивлюся, що в чужій хаті, а як вип'ю, то ще й сам викажу тещі. Скажу—коли не навчили ви дочки дома, як жити в людей, то вже чи будете сердиться, чи ні—доведеться самому вчити. Буде почтива, буде слухняна, то б... їй добре, а ні, то й усього ще трапиться. Еге, жінку треба в руках держати! Жінці волі не давай. Чи любиш, чи не любиш, а нагаєчку держи про звичай, бо тоді вона буде говорити, й свекруху шанувати й чоловікові годити!

Приська (задоволено). Бач, який старунчик...

Недоросток (голосніше). Еге, у нас-же ведеться по простому, по мужицькому: вставати треба рано, робити до сьомого поту... Так наші батьки робили, так і нас учили. То, дякувати богові, не буваємо голодні, не буваємо й голі, та й якесь там і хазяйствечко водиться: (віби зневажливо) сім пар волів у лузі, а чотирі в плузі, вівці у вигоні, коні на припоні...

і кажуть, що «оченашу» не побачила, то так забаж. шовком шиє...
а й не витерпіла таки, ся радий). Еге... вони думають,
як Недоросток (тимче не скажу між гостями. Сиді-
тиму та слухатиме!) б'є його? Хай-но лишень і старий
який заговорить з мною! (Одкашлюється, береться ру-
кою за бік, другою розмахує. Говорить поважно, нап'явши
велику шапку).

Приська. Яке-ж утішненьке—як по зорях читає...
І де воно понаучувалось такому!..

Недоросток (розпалюється). Так отак то, люди
добрі! Наказано, заповідано всім у військо виряжа-
тись! В кого є коні, годуйте, в кого нема, купуй-
те! Кидаю все моє хазяйство, поля й діброви, воли
й корови, матір, жінку молоду, а сам іду землі бра-
ти, городи плюндрувати!!

Приська. Ох ти-ж мій вузличок!

Недоросток. Ви знаєте, хто ми такі? Ми не
прості люди—ми козаки... ми...

6.

Марта (з паляницею під рукою). Ну то вже я й
запрягла!

Недоросток (незадоволено). Уже? Ну й швидко-ж
ти!.. (Надувшись ходить по хаті, далі лягає на полу).
Марто, а йди сюди!

Марта (цікавлячись підходить). Чого?

Недоросток. Постій отут не багато трошки, та
говори зо мною.

Марта (осміхаючись). Я-ж не знаю, що мені й го-
ворити.

Недоросток. Що говорити, то говорити, аби я бачив, що ти говориш до мене! (Марта знизує плечима). Хоч казку кажи!

Пріська (осміхаючись). Еге, дочко, розкажи оце яку-небудь казочку, і я послухаю: я, боже, як люблю, коли ото гомонить що біля мене. Учися, дочко, говорити!—Будь привітненька та веселенька, то й у хаті повеселішає.

Марта (привітно). Ну, то якої-ж?

Недоросток. Та якої-небудь, все одно!

Марта (розказує як дітям). Був собі дід та баба...

Пріська (лагідно). Оттак... Був собі дідусик, та бабуся, та курочка рябесенька... То воно зразу й веселище в хаті; вже не той і лад у сем'ї, а то мовчиш та й мовчиш...

Недоросток. Ну, добре вже, добре. (Мовчки прихитує до казки головою).

Марта. Був собі дід та баба, та було в них три дочки й синок Івашко. Пішли вони в ліс по сунички.

Пріська (перебиває з жалем). Е-е, дочко, одійшли вже сунички! Не довелося цього року й покуштувати, а кажуть, було вродило, як гною...

Недоросток. Ото-ж які ви! Слухайте мовчки.

Пріська. Добре, добре. (Робить дуже уважний вигляд, далі починає дрімати. Марта тихо розказує).

Пріська. Мабуть і я трохи полежу. А ти, дочко, кажи: я слухатиму. (Примощується на припічку). Немає нічого кращого, як коржі з суничками: оце-б так, парень, і з'їлось... (Ковтає слину, дрімає).

Марта (чути, як приспівує).

По малу-малу, братіку, грай!
Не рази серденька ти мого вкрай;
Ми по ягідки ходили,
Мене сестри згубили:
Під калиною закопали,
Калиновим листом закривали...

Недоросток (трохи згодом). Підожди, підожди, підожди! Ти-ж чого ото вперед забігаєш? Чого ото хапаєшся так? Кортить швидче їхати?

Марта (винувато). А то-ж хіба ні, крилами-б летіла!

Недоросток. А мене, бач, саме на сон бере. (Позіхає.) Чи не залишить нам, жінко, ці гості до иншого разу? Га? Чи як ти, жінко, скажеш? (Марта мовчить). Ну, чого-ж ти мовчиш?

Марта (смутно). Що-ж мені тепер уже казати?..

Недоросток. А ти свою лінію держи: гризися зо мною, або плач!

Марта (витирає сльози). Таке, хоч і справді плач. (Спершу журиться, думає; далі лице веселішає, підходить до полу). Максиме, не сердься вже на мене дурную, я вже буду говорити з тобою.

Недоросток (не повертаючись падає ногами). Геть, геть! Не підходь, коли я сердитий!

Марта. Я вже буду вірненько-вірненько тебе прохати: вставай, та будемо їхати! Пожалуй уже мене хоч трошки.

Недоросток. Не поїдемо й не гавкай!

Марта. Та хіба-ж я коли тобі не так слово сказала, що недобрый до мене такий? Чи я-ж у тебе

жінка над усіх найгірша? Як будеш мене сварити та не жалувати, до батька не пускати, то я й помарнію. (Осміхаючись). Та й люди сімјатимуться: скажуть—взяв погану жінку, собі не до пари. (Недоросток трохи одвертає голову). Ось не гаймося, та не барімося, та сядемо рядочком, та поїдемо ладком перед людьми, щоб і люди нами порадили. (Жартовливо). Слухай чорнявий! (Недоросток трохи осміхається. Марта напівжартовливо). Максиме Гавриловичу! Прохав батько, прохала мати і я вірнесенько прошу: поїдемо до мого батька-матері на хліб, на сіль, на чесну бесіду!

Недоросток (повертається зовсім). О... бач, і говорить навчилась. А то мовчить, як туман. (Сміється).

Марта. Ти думаєш, що я вже й говорити не вмію? Ось не жур та не клопочи моєї голови, та пожалій мене, молодой—то я тобі й співатиму й жартуватиму... Вставай-же, та поїдемо. (Приплющує очі й киває головою). А в мого-ж батенька та двір-же великий-великий, а садок зелений—є де походити, в холодку спочити. Що свята, що неділі—наїздять до нас хорошії гості... Та як почнуть гостювати, співати та гомоніти, то й ночі тієї мало.

Недоросток. Ну, а чим-же теща буде нас шанувати? Може поставить хрущі в борщі, а на вечерю ягли, щоб голодні спати лягли.

Марта. Шануватиме, чим бог пошле. Може не так як у багатирів, та за те од широго серця. Та вже для свого зятя мати з останнього видеруть—нічого не пошкодують: буде курка й гуска, й порося буде. Буде й вино і мед і настоечка й наливочка. Вдачу твою мати знають, то й на ласощи розживуться: і прянички

й калачі будуть. (Моргає). Так поїдемо? Бо мати вже й ворітечка десь порозчиняла, гостей виглядаючи.

Недоросток. Там як понабріхуєш своїй матері на мене, то ще може й з двору прожене.

Марта. На що-ж мені свого чоловіка судити, мені-ж із ним вік жити. Я скажу: (приспівує) що у мене чоловік добрий. Дай-же йому, боже, вік довгий: що він мене а ні б'є ні лає. Що він мене в гості пускає.

Недоросток. А як на твою думку—де посадить мене теща? Так і знай—я од порога не сяду. Тільки садовитиме—так зараз запрягаємо коні, та й пошумимо додому.

Марта. Де-ж воно видано, щоб зятя дорогого такого та золотого од порога садовили? Вже кому-кому, а тобі буде й перша чарка, й перша ложка. А коли-б ти знав, як уміють мати ще й припрошувати. У нас не так ведеться, як буває в інших, що і їсти і пити настановляють, а принуки немає. Мати, як почнуть приказувати: і кришечко, і ціпочко, і кров бурякова, то хоть-би й не хотів, то вип'єш.

Недоросток. Ще і к лихій годині напоять, то й ради не дадуть мені. (Сміється).

Марта. А ми тоді вблагаємо тебе гуртом, спати покладемо: в садочку, в холодочку, в рубленій коморці. Постелю сама постіль білу, пухову; вимошу, вирівняю, під боки м'яку перину підкладу. Візьму під руки й спати сама одведу.

Недоросток. Не берися вести мене, краще нехай візьметься хтось инший, бо я такий в горільці, що зразу заведусь битись.

Марта. А мені байдуже, ні слова тобі не скажу, бо од милого друга, кажуть, мила й пуга. Я тебе прохати буду (сміється), буду цілувати, як дитину присплю, не зчуєшся, як і заснеш. Вставай-же швидче, бо вже сонечко високо.

Недоросток (мнеться). Ну, а того... (Думає). Знаю я, як спати в коморі: то тобі діти під коморою гомонять, то кури сокочуть... Виспишся за ними лихої години.

Марта. Немає у батька малих дітей, а од курей поставлю сторожу. Поки будеш спати, ніщо не крикне, ні писне. Спатимеш, поки сам схочеш. А як устанеш, вже тобі все буде готове: і водиця—умитись, і рушник—утертись, і варенички на сніданок гарячі у маслі, і горілочка, як кажуть, у пляшці, не аби-яка, а з перцем, з інберцем, та й ще, мовляв, із щирим серцем. Вставай-же, вставай... паничику мій хороший, мальований. (Жартовливо ворухить його).

Ой ти жінко моя,
Ти голубко моя:
Біля твого, жінко, боку,
Не боюся їжака...

Виходять. В хаті тихо. Незабаром вертається швиденько
Марта, весела й рада. Шукає щось під полом.

Пріська (з печі). Чого це ти, Марто, забула щось?

Марта. Треба взяти нові віжки, а то старі потрухли; лошак норовистий, то щоб не порвав іше. Марта загадково осміхається. Очі блищать сміливо, жартовливо. Змотує віжки на руки, киває головою й бадьоро мерщій виходить із хати. Чути, як на печі голосно позіхає

Пріська.

З а в і с а.

Дія III.

За селом — „корчомка, муром мурована, біллю білована“. Біля корчомки — кучерява, дика група. Коло неї — стіл, ослони. Там гуляє рід Мартин. За корчмою озивається иноді коняка. Рід розбився на гуртки. На призьбі сидять баби, співають. Біля столу частуються чоловіки. Далі — гомонять молодіці. Сидячи на моріжку, закушують музики. Спершу чути тільки веселий гомін. Збоку кілька душ оступили Хому, п'яничку. Кожне з тих, що частуються, примовляє що-небудь до чарки. Переходять вільно од одного гуртка, до другого. Частує — Мартин батько. Без шапки. Вбрання — празникове, стильне. Беседа гуляє поважно, по звичаю.

Батько. Вип'ємо-ж на коней, та погладимо гостині дорогу, та й будемо вертатись до-дому.

(Ті, що п'ють, приказують).

— Роди, боже, на всякого долю.

— Роди, боже, жито-пшеницю, дітей копицю.

— Пошли, боже, здоров'ячка, та з неба дош, та хліб, та цвіт та всячину.

(Між гомоном чути).

Хома. Що мені борці, я сам борець!

Жінка. Ось годі, Хомо, який там з тебе борець.

Чоловік. Коли-б ти хоч сам на ногах устояв.

Хома. Хто — я? А ну-ж виходь на мене! (Скидає свиту, засукує рукава). А ну?

Батько (підходить до Хоми в чаркою). Годі, Хомо! Хай їм враг усім отим борцям. Випий краще ось чарку.

Хома (ніжно). А моя чарочко! (Бере й мовчки ковтає, біля нього сміються).

Жінка. Який-же ти, Хомо, не звичайний. Так мовчки й вихилив. Хоч-би поздоровкався до людей.

Голос. Кажуть — людей, як у церкві, а набрався як у лісі.

Батько (бере од нього чарку). Та, бог з ним, хай уже задовольниться. (Частує далі).

В другому гуртку.

Голос чоловічий. Нехай господь і не доводить, чого вони не виробляють. За дівчатами, за молодичками ганяються по селу, в хату прямо лізуть. Парубки полякались, повтікали із села; кажуть, поховались у лісі, та по очеретах.

Голос другий. Що? Хто такий?

Перший. Та-ціж борці—де вони в ката взялися на нашу голову. Кажуть, скликають громаду, наборіння будуть викликати.

Батько. Марто! А де ти там? Чи не пора вже, дочко, братися додому. Не забувай, що там десь чоловік тебе дожидає. То щоб не було тобі дома од нього.

Марта (поволі підводиться із гурту молодичь. Співає голосно, виходячи на середину, осміхаючись танцює).

Ой, родоньку, пора до домоньку!

Гомін стихає. Всі сходяться ближче. До співу прилучаються музики. Де-хто приєднується до танку. Серед танку Марта відразу спиняється. За нею всі.

Марта (задумано). Ой, гуляла я гуляла і нічку не спала, а ще-ж я своєму роду правди не казала.

Батько. Ой доню моя, та не гаймося... Сонечко вже низько, а дорога тобі не близьенька. (Частує). Випий, дочко, останку, та й пляшку закинемо.

Голос. Так і не скажеш таки, Марто, чому чоловік не приїхав з тобою?

Марта. Ой, їхав їхав, та не доїхав, за пень зачепився. (Бере чарку в руки, витирає лице, хитає головою, зітхає).

Голос. Отак почне говорити, та й не доказує.

Марта. Спасибі-ж вам, мій родоньку і вам, добрі люди, що хоч на годину мою тугу розважили. Як дівчиною була, як голубка гула, нічого не знала, нічим не журилась, а як стала молодиця, то й треба журиться... (Співає, увесь час держить чарку в руці).

Упав сніжок на обліжок,

Та взявсь водицею:

Краще дівці на вулиці,

Ніж молодицею.

Упав сніжок на обліжок,

Та вже й не розтане...

Тяжко важко на серденьку,

Як вечір настане.

Із-за хмари дрібен дощик,

Аж бульбашки дмуться;

Що за мною молодою

Всі родичі б'ються..

Бийся, бийся, мій родоньку,

Та й не побивайся:

Уже-ж мене з цього краю

Більш не сподівайся...

Минулися мої гуляння: зав'язано мені світ китайкою, заказано мені гуляннячко дротяною нагайкою... (Осміхається). А, що я-ж тій вражій долі та не буду коритися, не буду журитися! Нехай моя лиха доля лежить на дні моря, а мені ще пожити на волі! (П'є чарку й розбиває). Оттак! (Гомін, сміх).

Голос чоловічий. Ну й молодиця! Дівчиною була як огонь, молодицею як корогов!

2.

Із-за корчми поважно виходить до беседи борець—у синій шапці, в жупані, в червоних, як калина, штаних; нікому не вклоняється, всіх зневажає.

Борець. Давай дорогу! (Всі замовкають, дають борцеві дорогу. Чути тихий гомін: „борець, борець...“) Гей шинкарю! Горілки-меду! Та мерщій мені, чуєш! (Шинкар швиденько побіг до хати).

Голоси: Ну, будемо збиратися.

—Ходімо, люди добрі, звідціля, бо нам пора.

Борець. А чого так хапатися. Перше треба діло зробити, а тоді вже й додому підете. (Зневажливо оглядає всіх, далі вирівнюється, гукає грізно). Гей, ви пічкурі, клочки, гречкосії! Хто сміливий, виходь на мене боротись, а хто ні, скоряйся мені, бо дух випущу!

Голоси. Миримо! Миримо! Хай ти сказися. (Всі чоловіки приєднують, де хто стояв).

Борець (погіршливо похочає перед ними). Так оце ні одного немає, хто-б поборовся зо мною. (До одного). Ну, а ти не хочеш? Бач, яку пику одкохав, а в'язи? Мов у того вола. Вставай, поборемось!

Чоловік. Ні, добродію, я до цього непривичний. За плугом ходить, косить, молотить—оце моя робота

а ота бійка та бороття, воно мені без діла. Не охочий я до цього.

Другий (встаючи). Наше діло, добродію...

Борець. А ти, що встаєш? Борятися будемо?

Другий (сідає швидко). Ні-ні! Коли хочете, то я й сяду.

Борець (вертається до жіноцтва, моргає на одну). А ну, дзиго, іди сюди.

Жінка (сміючись). А чого я піду до вас, добродію?

Борець. Вип'ємо зо мною, та пожартуємо.

Жінка. Е! Не подоба мені з вами пити та жартувати: в мене чоловік є.

Борець. А де-ж твій чоловік.

Жінка. А ось... (Дивиться). Хома, де ти?

Хома (під столом). Я ось...

Борець. В твого Хоми вже духу нема! (Хапає молодичку, жартує). Хочеш танцювати зо мною?

Хома. Жінко! Жінко! Не хоти.

Тимчасом жінки підходять ближче до борця, розглядають його, одержу на ньому: „а бравий парень! Та яке-ж на ньому все ловке й т. ин.“

Чоловіки. Може-б ти, Остапе, поборовся з ним, ти-ж колись на це майстер був.

Остап (подумавши, набиваючи люльку). Ні, не поборюсь. Хай он Мартин побореться, в нього жінка молода.

— Це коли-б Омелько Баленків, той-би чого доброго зборов.

Борець (до музиків). А ну, хлопці, утніть! Зараз мені!

Музики сидячи починають грати. Борець хватає Хомину жінку, цілує, тягне танцювати,

Жінка. Хомо! Чого це вони до мене чіпляються!
(Регоче).

Хома свариться на неї кулаком. Жінка йде з Борцем у танок. Інші жінки підходять ближче, притупують ногами, інші йдуть танцювати. Чоловіки злазяться всі до гурту, закурюють люльки, дивляться на танок і роблять спокійно всякі уваги. Шинкар приносить горілку й мед. Борець п'є й частвує жінок.

Чоловіки. А хай йому враг, вже аж спина заболіла. Де ти взявся на нашу голову?

— А наші баби бач які, аж зачервонілись до козака.

— Баба таки бабою.

— Ото гляди, що вражий син ще цілувать буде наших жінок.

— Як воно, Мартине, як оце він твою жінку поцілує?

Мартин (пустивши дим). Битиму.

— Кого?

Мартин. Жінку.

— Оце я дивлюсь на свою та й і не впізнаю: сім років живу з нею, та ще не бачив, щоб танцювала. Я думав, що вона й тупнуть ногою не вміє.

— І моя Хима немов покращала.

— Вони, оці баби, все одно, як худоба: поки водиш на налігачі, все добре, немов і смирне, а тільки пустив, так і подалась у спаш.

— Ото така вже їхня вдача. Я свою...

Борець (випивши, до шинкаря). Що ти водою її розводив, що така не міцна.

Шинкар. Нема кращої, добродію.

Борець. То чом не держиш? Покуштуй, що це за горілка? (Виливає шинкарю в лице). Зараз мені давай

крашої. (Шинкар звівши плечима, пішов. Борець хапає молодиць, починає цілувати. Молодиці зводять регіт).

Борець. Прощавайте, зозулечки мої...

Чоловіки (ворушаться). Жінко! Чуєш? Гей, жінко, стережись! (Гомін).

Марта (що сиділа увесь час смирно на присьбі, почала щось казати).

Борець (відразу повернувся до неї). Хто це? А ну, молодице, скажи ще раз, що ти сказала?

(Все кругом умовкає).

Марта. Кажу, що оці борці, всі, як один, лобуряки.

Борець. А чия це ти така розумна?

Марта. Ну, а де-ж воно так ведеться: прийшов, не поздоровкався, напився, не подякував, по свинячому обійшовся. Сили, як у вола, а звичайности, як у свині.

Борець. А на кого це ти, молодице, уповаш, що ти мене, борця, зневажаєш? Чи на батька, чи на брата, чи на свого чоловіка?

Марта (встає). Не вповаю я ні на чоловіка, ані на батька старого. Вповаю я на бога, та на себе молоду! (Виходить на середину, засукує рукава, голосно). Коли ти борець, виходь, вражий сину, я з тобою боротись буду!

Борець. Ей, молодице, не берись не за своє діло, бо не пожалію, що жінка, сорому нароблю, що й не окупишся.

Марта. Бог мені допоможе молодій! Виходь, тричі препоганий!

Зчиняються боротись, трохи водяться, далі Марта кидає борцем на землю. Зразу зчиняється веселий галас. Всі збігаються до борця.

Голоси. Оце пошанувала!

— Умлів, сердешний.

— Принесіть води.

Приносять води й одливають бордю. Він, хелитаючись, іде засоромлений.

Голоси. Іди здоров. Випив добре, а закусив іще краще.

Марта. Бідний, а мені вже й шкода його. На-ж, хоч шапку свою візьми! (Оддає йому шапку).

Голос. Тепер що-ж? Треба громадою могорич молодиці ставить, що викупила од сорому.

— Що треба, то треба.

Марта. Не турбуйтеся, добрі люди, мною, бо мені треба поспішати, та ще-ж свого й миленького з гіркої неволі виручати. Три дні в свого роду гостювала, три дні мого Недоростка комарі кусали.

Голоси. Та признайся хоч на останку, що там трапилось із твоїм чоловіком, що не прибув із тобою?

Марта (сміється). Ось, слухайте сюди, яку загадку загадаю вам.

Голоси: Ну-ну. Послухаємо. (Збиваються до гурту). Мабуть щось встругнула вже.

Марта (думає). Що мій милий і не в полі, не в дорозі, не дома у хаті. Спить не лягаючи, обідає не сідаючи, без ложки, без миски, без хліба кришки.

Голоси: Гм... що-ж воно таке?

— Це закрутила. (Думають).

Марта (сміючись). Хай колись одгадаєте, колись по волі, а тепер прощайте.

Голоси: Їдь здорова, та ще колись прибувай.

— З богом. З гори та в долину, та на свою Вкраїну.

Батько. Та не їдь, дочко, степами та дібровами, а їдь хуторами та селами, щоб там не перестріло на безлюдді що-небудь лихе, та не злякало.

Марта. Од лукавого хрест маю, а од лихого чоловіка чумацька люшня лежить у возі. (Сміється). Прощавайте та мене не забувайте в чужій чужині, не в рідній родині. Та не згадуйте мене в сумную годину, а згадайте мене при веселій пригоді, при добрій годині, при всій великій і малій родині.

Голос. О, мабуть довго згадувати будем! (Сміються).

Марта. Ой, роду мій милий, роду мій хороший! Що я-ж іще не нагулялась, та й не наговорилась із тобою. Не наспівалась, не натанцювалась в охоту. (Не стерпівши, знову приспівує й танцює).

Ой, піду я в ліс по опеньки,
Аж там стоїть дуб зелененький—
Сюди-туди коло того дуба,
Все-ж то моя родинонька люба.

Помалу пристають до танку інші. До танку починають пригравати музики, гості приспівують.

Завіса.

Дія IV.

Перед тим, як мають підіймати завісу, чути Недоросткове голосіння: „Краще-б було тобі, моя мати, малого у воді при-топити, що ти мене породила, та таку нещасну долю вділила“.

Завісу підіймають.

Ніч. Діброва. Із-за дерева на галявину світить місяць на під-повня. Біля дуба стоїть прив'язаний Недоросток, біля нього — в'язка сіна. Він змарнілий, втомлений.

1.

Недоросток. Хто в бога вірує, порятуйте! Визвольте християнську душу! (Прислухається). Ой, боже мій, боже мій, ніченька темна та невидна, що-ж ти робитимеш, головонько моя бідная!... Оце дала гостей—до віку не забуду! (Свариться кудись у далечінь). Ну, хіба-ж тільки живий не буду! Будеш ти в мене знати, коли до дуба в'язала, та сіном годувала! Я тобі цих гостей до віку не забуду: а битиму-ж, катуватиму, поки й місця на тобі не останеться живого. Поки сорочка прикипить до тіла! Нагайками, бичами буду бити! Будеш ти знати Недоростка! Будеш ти його батьком узивати! Будеш ти йому руки-ноги цілувати. Замоває, прищулюється. Рипить десь поблизу віз. Чути коротке «гей». Ляскає батіг.

Голос чоловічий (за коном кашляє). Немов тужило щось у лісі, чи то мені так причулося. Ти, жінко, нічого не чула?

Голос жіночий. Та цить уже... на мені все тіло труситься. Треба було ото сюдою їхати? Тут у день сумно, не то що вночі.

Недоросток. Не бійтеся, люди добрі, я хрест на собі маю. Порятуйте, ідіть одв'яжіть од дуба!

Голос жіночий (боязко). Поганяй швидче.

Голос чоловічий. Гей! гей! (Рипить віз, хльоскає батіг).

Недоросток (безпорадно). Ну й що його робити в світі божому!

2.

Кричить у лісі пугач. Чути явісь інші лісові звуки. Недоросток стиха щось бубонить, скяглить, далі зовсім змовкає. Тимчасом осторонь розгоряється багаття; поблизу озиваються кові, брязкають пута. Хлопці біля вогню заводять „Комаря“. Далі з гомоном розбігаються по лісі. Згукуються, тріщать паліччям. На галявину виходить один із хлопців в чоботях, в кобеляці. Через плече—шанька. Збирає хмиз і заводить якоїсь „ой-яй-яй-яй-у--га-гу!“...

Недоросток. Чоловіче добрий, батьку рідний! Визволь із біди, одв'яжи од дуба!

Хлопець (побачивши його, зразу жахається, далі придивляється, гукає:) Хлопці! Хлопці! Ось... чоловік... Збігаються хлопці ночліжники. Кожний спинається, приглядається. З гурту визначаються: „Догадливий“, остаркуватий чоловік, видимо чийсь наймит. „Цікавий“, маленький хлопець, ще один „Боязкий“.

Один з гурту. Що воно за проява?

Недоросток. Одв'яжіть, хлопці, од дуба, дякувати буду!

Боязкий. Тікаймо, я боюсь.

Цікавий. Чого його боятись, хіба воно що? (Виходить вперед). Дядьку, а хто це вас прив'язав отут?

Недоросток. Бодай не казати! Перестріли якісь розбіяки, всіх трое, та великі всі, як кати: коня одняли, а мене, як бачите, до дуба прив'язали.

Цікавий. А самі-ж звідкіля будете?

Недоросток. Я з того.. з Мардариновки...

Голоси. Звідкіля?

— З Мардариновки, каже.

— Я щось такого не чув.

— Це десь либонь аж за Яблунівкою!

— Та й чого це він аж сюди заїхав!

— Ні, щось тут не так.

Догадливий (таємничо). Хлопці, а йдіть сюди! (Обходять трохи осторонь). Знаєте, хто це такий? Це злодій! Це його впіймали люди з кіньми, та й прив'язали.

Цікавий (знову виходить наперед). А ви часом, дядьку, не з тих, що коней по ночах купують?

Голоси. Так він оце тобі візьме та й скаже.

— Коли-б його взяти в киї, то може чого-б допиталися!

— Хіба збігати в село та людей гукнути?

Недоросток. Бог з вами, хлопці! Що вам у голову прийшло. Я, дякувати богіві, сам хазяїн, свої коні маю! Не вірите, то хоч кличте людей хай виявляють!

Цікавий. Дядьку, а нащо ото біля вас сіно?

Недоросток. Сіно нащо? Це вони того... Це вони кинули мені, щоб із голоду не вмер.

(Хлопці радяться).

Голоси. Ото-б вони почали ще з ним панькатись, бреше мабуть!

— Щось тут не так.

— Щось він тут криється.

Цікавий. Дядьку, щось ви ніби брешете. Кажіть усе по правді, тоді розв'яжемо. А то будете тут стояти, поки й кістки ваші погниють: сюди ніхто не ходить.

Недоросток (думає). О, боже мій, боже мій!.. Що-ж його робити. Буду казати правду, тільки розв'яжіть. Це, хлопці, жінка так мене укрутила!

Голоси: Жінка?

— Каже, жінка?

— Та й нащо?

— П'яного, чи як?

— Мабуть добрий був!

Цікавий. Мабуть, дядьку, добрі й ви були, що оце так вас жінка скарала?

Недоросток. Ні, хлопці, я собі чоловік смирний, горілки не п'ю...

Голос. А нащо-ж ви, дядьку, далися, щоб ото вас жінка прив'язала?

Недоросток. Нашо дався? Воно-б, бачте, я не дався-б, коли-б вона була жінка, як жінка. Коли-ж вона відьма.

Голоси. Еге-ге! Бач, яке діло?

— Так-би й казав.

— Бач, що буває на світі.

Боязкий. Мені сумно, тікаймо!

Недоросток. Розв'яжіть, хлопці. Вирятуєте чоловіка од смерті, не посиротіть маленьких.

Голос. А в вас, дядьку, хіба й діти є?
Недоросток. Трое, та всі як каша дрібні.
Голоси. Розв'яжемо, хлопці.

— Ні, не наше діло: хай який бог прив'язав, той і розв'язує.

Недоросток. По п'ять копійок дам, розв'яжіть.

Голоси. Може тут без попа не розв'яжеш?

— Ти його одв'яжеш, а відьма щось поробить і тобі таке, що не будеш радий тим грошам.

Боязкий (смиче за поли). Тікаймо!

Голос (до нього). Хлопці, а йдіть-но сюди. (Хлопці одходять осторонь). Знаєте, що це таке? Це нам гроші вказуються! Це—клад! Побий мене бог! Це, мабуть, гроші! Ось слухайте сюди: отак самісінько було в Павлівці одному чоловікові. Ув'язався за ним якийсь парубок, іде за возом, та й просить. Чоловік дає йому і того й цього, і хліба й тютюну, ні—не бере! Тоді той чоловік розсердився, та як ухопить люшню од воза, та як не лусне його межи плечи. А парубок тоді: оцього, каже, мені тільки й треба було! Та так і розсипався червінцями.

Павза. Хлопці повертаються до Недоростка, позирають на нього з цікавістю.

Голоси (жартовливо). Як-би-ж це та й справді нам указувались гроші, то добре було-бі!

— Хоч-би по шапці кожному!

— А що, коли як наперти його паліччям!

Цікавий. Микито, а дай свого костура, я торкну його. (Бере костура й боязко підходить до Недоростка).

Боязкий (крізь плач). Не займай, а то їй богу щось буде. (Плаче). Хлопці, тікаймо!

Голоси (підбадьорюють). Не бійся, сміливо!

— Воно-ж прив'язане!

Цікавий (стоїть біля Недоростка, лагідно осміхається, бить не зважається). Дядьку, а ну, того, а ну, розсиптесь!

Недоросток. Як розсипатись? Що це ви, хлопці, думаете робити зо мною?

Цікавий (плює в руки й заміряється кием; повернувшись, до хлопців). Так бить, хлопці?

Голоси (дуже голосно). Бий!

— Не бійся.

— Лупи, йому не болітиме! Влучай по лобі!

Боязкий (найголосніше скиглить). Не бий, не займай. Ой, їй богу-ж, пропали ми!

Недоросток. Бога побійтеся, хлопці, за що?

Цікавий. А хіба-ж вам, дядьку, болітиме, ви-ж клад (Позирає, осміхаючись, то на Недоростка, то на хлопців).

Цікавий. Уу... яке. (Одскакує од нього).

Голоси. І що воно справді було таке, мара-б його не знала!

— Хлопці, цить! Либонь, кінь заїржав!

Догадливий. Знаєто що, хлопці? Тікаймо швидче, хай йому біс. Бо воно нам одведе тутечки, а там хтось за коні та й далі. Це воно нам памороки забиває. До коней швидче! (Хлопці веселим гуртом побігли до коней. Попереду всіх—Боязкий із радісним вереском).

Цікавий (озирнувшись). На добра-ніч вам, дядьку!

Недоросток. Ось не йдіть, хлопці! Підждіть! Не кидайте мене самого, а то-ж мене звірі з'їдять.

Голоси (за коном). Бач, який розумний?

— Якого туману напускає!

— Ну й оказія!

— Я-ж казав, що не треба сюди вести коней! Завжди якась притичина та трапиться таки.

— Переїдемо на мочарі.

— Хай йому западеться, щоб я більш повів сюди! Недоросток. Хлопці, гріх-же вам буде! Не бійтесь нічого.. Тепер уже я вам усю правду скажу. То я брехав, що моя жінка відьма!..

3.

Хлопці брязкотять путами; далі чути, як од'їжаючи, починають знову «Комаря». Багаття гасне. Місяць ховається, стає темно. Чути лісові згуки.

Недоросток. Доведеться нізачо пропасти... (Плаксиво). Матінко моя рідна, хто-ж мене виручить з цієї біди.. (Прислухається, придивляється до куща). Хто тут такий? (Вадьориться). Кхм... Еха-ха! (Далі злякано). Та хто тут такий, чого тобі треба? (Павза). А тю! (Плаксиво). Тю, бодай тобі здох! (Чмише. Трохи згодом тужить). Ой, що-ж це ти наробила, нащо душу занастила, такий гріх на себе взяла... Та ти-ж і не замолиш його й не одкупишся.

Деся далеко відгукується: „Ой що-ж то за покойник? А чи цар, генерал чи полковник“.

Недоросток (плаче й сумно, тихо наспівує):

«Жона мужа продала, продала»... (Говорить стиха). Ой, чи чуєш, моя мила, чи хоч почуваєш, як я тебе всяку годину з гостей виглядаю, і в день і в ночі, через ліси, через байраки до тебе покликаю...

Що тобі, моя мила, музиченьки пригравують, а надмною комарі гудуть, лице моє біле тнуть, мов огнем доймають...

Що ти, моя мила, все вина та меди попиваєш, калачами заїдаєш, на пухову постіль спати лягаєш, а я третій день за сіном сухим пробуваю, без води пропадаю, темної ночі страху набираюсь...

Ох, годі тобі, Недоростку, жінки виглядати, не вмів жінки жалувати, треба помирати...

Ох, було-б-же тобі, моя нене, калачами мене не годувати, своєї волі не давати, та гостинців під полюю не носити...

Та було-б тобі, моя нене, довгий батіг брати, та що ранку, що вечора, як сидорову козу, латати, та з малечку оті норови з мене виганяти...

Тоді не мав-би я, Недоросток, замість тещиною меду-вина, солодкого калача, сухеє сіно луговеє споживати, в тещин двір очима, до дуба плечима третій день стояти, своїм білим тілом комарів годувати, на безлюдді помирати, що нікому й поховати... (Смутно, мрійно). Повертає моя мила аж сьомої неділі, в діброву звертає, голосно гукає, свого Недоростка шукає.

А крізь його реберечка вже й трава проростає, а крізь його карі очі вода протікає, бо вже його кісточками брентить вітер, як дуди вигравляє... (Плаче).

4.

Марта (раніш заходить до Недоростка й стає за спиною, де-який час слухає, далі виходить із-за дуба, весело).

Здоров тобі, Недоростку, чи спиш, чи дрімаєш, чи ти-ж мене, молодой, з гостей виглядаєш.

Недоросток (зрадівши).

Ой, здорова моя мила,

Я-ж не сплю, не дрімаю,

Я-ж тебе, молоді,

З гостей виглядаю.

Марта. Ото-ж будеш мій милий норовитись?

Недоросток. Не буду.

Марта. Будеш вперек спати лягати, з постелі зганяти?

Недоросток. Далекі не буду!

Марта. Будеш мене бити, голову сушити?

Недоросток (крізь плач). Ні! Одв'яжи од дуба, то вже жалувати буду! (Марта розв'язує, Недоросток радіє). А я-ж думав уже, що ти на мене й вік не покладаєш милости, та вже й умирати збирався. (Розв'язаний потягається, сміється). Так немов на світ народився... (Береться за коліно). Ох, як-же ноги задубіли!

Марта. Ну, а тепер сідаймо, та будемо говорити. (Сідають, Марта зітхає, трохи подумавши). Слухай, Максиме, буду тобі правду казати: судилась я тобі, буду коритись, буду тебе любити.

Тільки не свари, не бий, не жур моєї голови, не зав'язуй мені веселого світу, не збавляй мені молодого віку, бо їй богу покину.

Піду з тобою на розлуку, на зваду, на вічну розраду, без долі краще загину, в самоті зів'яну, а жити з тобою, як оце жили досі, кажу тобі, як серцеві своєму, далекі не буду! Оце моя вся правда!

Недоросток (злякано). Марто! Бог з тобою! Що це ти мене покинути хочеш?

Марта. Кажи мені отут, по ширій правді: чи будемо в парі вірно жити, чи будемо зараз розлучатись?

Недоросток. Та скарай мене бог, будемо жити до смерти в одну душу! Та я-ж тебе й тоді любив, а тепер без тебе жити не буду! Смерть собі заподію!!

Марта. Гляди-ж, не забувай, що ти мені отут обіщався! А то колись сили наберешся, та будеш бити та докоряти!

Недоросток. Ні, довіку цього не буде! Хоч запрягнуся!

Марта. Отож гляди! (Іншим голосом, привітніше). А тепер бери-ж, мій милий, оцю довгу ломигу, та бий мене, щоб я пам'ятала, коли свого чоловіка до дуба в'язала, великої муки йому завдавала!

Недоросток (жалується). Ох, коли-б-же ти знала (схлипує), чого я тільки не зазнав тут, а ти бач яка! Ще й хотіла поки... (плаче) покинути хотіла!..

Марта. Та побий мене, не дома, а тут, щоб і мати не знала, щоб і люди не чули, та й не судили. Ну, повчи мене швидче, та будемо вже їхати.

Недоросток (втирає сльози й бере палку, трохи згодом осміхається). Чи ти-б повірила, жалко! (Кидає ломаку). Так немов і серця на тебе немає... (Сідає). Ох, ноги не держать.

Марта. Чого-ж це ти, мій миленький, з личенька змінився?

Недоросток (жартовливо, смутно). Перегостював у тещі, перепився.

Марта. Чим-же тебе, сердешного, теща шанувала?

Недоросток. Шанувала мене теща все вареничками в маслі. Спасибі, що хоч жменю сіна поклала.

Марта. А чим тебе, моє серце, теща напувала?

Недоросток. Напувала мене теща все медами
та винами... (Зітхає). Підведи мене, бо я сам уже не
встану. (Жінка підводить його, піддержуючи веде).

Недоросток (немочним голосом).

Ой, ти жінко моя,
Ти голубко моя, —
Коло твого, жінко, боку
Не боюся їжака.

З а в і с а.

